

W 2020 roku miały miejsce dwa projekty badawcze, w których po raz pierwszy od lat 70. zaprezentowane zostały praktyki konceptualne i etiudy filmowe Abdelkadera Lagty. Były nimi: *Cinima 3. Z Łodzi do Casablanki*¹ oraz *Ahmed Cherkaoui w Warszawie. Polsko-marokańskie relacje artystyczne (1955-1980)*². W tym samym 2020 roku odnalezione zostały maszynopisy utworów poezji konkretnej Lagty w części Archiwum Biura Poezji Andrzeja Partuma (teczka nr 14), przechowywane obecnie w Archiwum Muzeum Sztuki w Łodzi, a także w Archiwum Galerii Wymiany w Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie (nr 191-193).

W następstwie tych badań i ze względu na znaczenie odkrytego materiału, postanowiliśmy wydać niniejszą książkę, która gromadzi wybór utworów poetyckich, wspomnień, fotografii oraz tekstów o twórczości Abdelkadera Lagty.

Voyage Permanent / Nieustająca podróż to dwujęzyczny francusko-polski projekt książkowy zrealizowany dzięki wsparciu Stowarzyszenia Talitha oraz Muzeum Sztuki w Łodzi. Obejmuje on szczególny okres twórczości Lagty od lat studenckich (roku 1964, daty publikacji pierwszego utworu poetyckiego) do filmu *Miłość w Casablance* (1991), uznawanego za jedno z największych arcydzieł marokańskiego kina.

Pierwszą część książki otwierają wspomnienia Abdelkadera Lagty, następnie bibliografia jego tekstów pisanych po arabsku przed przyjazdem do Polski, utwory poetyckie z pisma „Souffles” pisane po francusku, utwory poezji konkretnej pisane po polsku i francusku oraz wybrane wiersze pisane po francusku po powrocie do Maroka i Francji.

Druga część zawiera teksty napisane przez Leę Morin, Khalida Lyamlahey oraz Przemysława Strożka, które kontekstualizują wielojęzyczną twórczość Lagty w Maroku, Polsce i Francji.

W polskiej wersji książki teksty Lei Morin, Khalida Lyamlahey, wspomnienia i francuskojęzyczne utwory Lagty przetłumaczone zostały na język polski. We francuskiej wersji tekst Przemysława Strożka i wybrane polskie utwory Lagty przetłumaczone zostały na francuski. Z uwagi na brak możliwości tłumaczenia niektórych eksperymentalnych utworów poezji konkretnej pozostały one w oryginalnej wersji.

Utwór *Maj i sieroty* przetłumaczony został z arabskiego na francuski przez Abdelkadera Lagtę i na język polski przez Olgę Byrską.

Za wykonanie tłumaczeń z języka francuskiego pragniemy podziękować Sarze Lagnaoui, Bożenie Lagtaâ, oraz Oldze Byrskiej. Za pomoc w odszukaniu arabskojęzycznych utworów i tekstów oraz ich identyfikację pragniemy podziękować Ahmedowi Boughabie.

Za udostępnienie wspianego materiału fotograficznego, prezentującego życie studenckie w Łodzi jesteśmy wdzięczni Abdelkrimowi Derkaouiemu. Pragniemy również podziękować Fundacji In Situ za udostępnienie nam

materiału dokumentacyjnego z V. Biennale Form Przestrzennych w Elblągu.

Jesteśmy szczęśliwi z wydania niniejszej publikacji, która ukazuje i komentuje nieznaną dziś szerzej twórczość Abdelkadera Lagty. Mamy nadzieję, że książka ta przyczyni się nie tylko do podniesienia wartości jego zapomnianych utworów poetyckich, ale też do rozpoznania nowych, globalnych i transnarodowych perspektyw w praktykach konceptualnych lat 60. i 70.

Léa Morin i Przemysław Strożek

Rabat/Warszawa, luty 2023

1. Léa Morin, *Polska a stawanie się marokańskim filmowcem: eksperymenty artystyczne, walka polityczna, trójkontynentalna i kino w szkole filmowej w Łodzi w latach 1960-70*. Wystawa w centrum sztuki LE 18 w Marrakeszu i na stronie internetowej w trzech językach www.cinema3.com.
2. Sara Lagnaoui i Przemysław Strożek, *Ahmed Cherkaoui w Warszawie. Polsko-marokańskie relacje artystyczne w latach 1955-1989*. Wystawa w Zachęcie – Narodowej Galerii Sztuki w Warszawie

Spis treści

Wstęp do dzieła wyrwanego z niepamięci Abdelkader Lagtaâ	9
część 1	
Zbiór	22
Maj i sieroty	34
wiersze	38
lament	40
ciało datowane	44
KSIĄŻKA	54
TRUDNOŚĆ BYCIA	55
JĘZYK JEST BURDELEM	56
język par excellence	57
te słowa	58
te słowa bis	59
nettainissement linguistique inventaire a poursuivre I voyage permanent	60
inwentarz I	61
inwentarz II	62
inwentarz III	63
podróż permanentna	64
autoportretmobil	65
Errance d'un poeme pris au dépourvu	66
variation II	68
variation II bis	69
variation III	70
variation III suite	71
poeme de la réalité des limites de la réalité	72
jeśli pożądanie	73
poemat nierozważnie określony poematem	74
pochwała nierównowagi	75
poemat władzy	76
wewnątrz/zewnątrz	77
część 2	
Abdelkader Lagtaâ. Casablanca – Łódź: Stawanie się filmowcem w kilku scenach Léa Morin	79
Abdelkader Lagtaâ: w poszukiwaniu poezji zmiennej i wyzwalającej Khalid Lyamlahy	123
<i>Nettainissement linguistique</i> . Abdelkader Lagtaâ, ćwiczenia konceptualne i eksperymenty lingwistyczne w Polsce, 1972-1974 Przemysław Strożek	131
Noty o autorach	173

Maj i sieroty

Nadszedł...
Psy zaszczeły na widok jego
I jego źrenic,
Kroki które stawiał wypełniała nadzieja
Pospieszały go pyły w powietrzu
Rozproszone promieniami słońca. Pył
Jego wściekłe kroki
Gorycz między jego nabrzmiętymi fałdami
Bez imienia
Na pustyni O ile pustynia mogłaby zniknąć.
Nadszedł też..
Znikąd
Zdyszany dobijający się do drzwi arterii
Nasze sterylne ulice bez światła
Zazielenione oczami pochowanymi w zsykach
Na niebie zadurzonym w beznadziei
Tym niebie.
Odsuwał pył
Obcy
Pyłowi zapiął marynarkę
A ze źrenic swoich oczu utkał nadzieję
Jeśli można było ją mieć!

**

Tu, przy zepsutym wejściu do namiotu
Opowiadał mi o nich
O hojnym źródle zatopionym w wyczerpaniu
O pomarańczy wydrążonej przez robaki
Mówił i o cudzie, jakim jest młodość
Zgubili się na pustyni pochłaniając nieszczęście
Gdyby tylko nieszczęście mogło zamienić się w szczęście.
Jego opowieść jest głęboką zmarszczką
Która zdobi jego czoło pogrążone w nicości
Jego sandały
Umyślnie zmiażdżone przez maj
Z okazji zwycięstwa
Piętnastu z jego żołnierzy osłaniało jego tyły
Bez strachu
Bez skrupułów przecinało serca w odwrocie
Kobiety Wdowy bez nadziei
Lamentują
Ich szloch przykrywała powolna śmierć
Niczego już nie oczekując.

**

Nieznajomy przebrał się
I pochylił ku tłumowi
Jego serce usychająca z miłości przypadkowa ofiara
Rozdarta słonecznymi wiatrami
Noc zniszczyła go i zniszczyła jego pieśni sprzeciwu
Obdarte przez wskazówki zegarka
Zawrócił więc z drogi Jego łódź zatonała na morzu
W jeziorze też pokój oddał się śmierci.
O! Gdyby tylko mógł wrócić!
Gdyby tylko nieznajomy mógł wrócić.
Przykuty łańcuchami, maj prowadzą sieroty!!

„Aqlam”, nr 5, październik 1964

podróż permanentna

armia=wojna
cenzura=dyskryminacja
dziewictwo=prostyucja
ideologia=więzienie
małżeństwo=cudzołóstwo
massmedia=ogłupianie
milicjapolicja=donosicielstwo
muzeum=anachronizm
władza=represja
religia=nietolerancja
rzeczywistość=świadomość

ZNISZCZENIE PONOWNE ODKRYCIE LINGWY
TYCZNE NA MIARĘ NASZEJ AUTOMATYCZNEJ
PODŚWIADOMOŚCI I NASZYCH ANARCHISTYC
ZNYCH POTRZEB JEST MOŻLIWE TYLKO PRZ
EZ REALIZACJĘ TYPU SATYSFAKCJI PSYCH
ICZNEJ KTÓRA ODPOWIADA KAŻDEMU W

I E K O W I

khonG
IA
ne
neN
neiN
niE
nO
non

autoportretmobil

stopy
nogi
seks
dupa
pępek
brzuch
pierś
plecy
ramiona
dłonie
ręce
gardło-kark
broda
wargi
wąsy
nos
policzki
oczy-uszy
brwi
czoło anarchistyczne
włosy
=
41
90
95
38
170
1948
=arh+88% 4810000 0,91 4100 2 58 3 33 4 1035=
żółtaczka 1
przemęczenie 1
grypa 7
rzeżączka 2
bronchit 2
ślepa kiszka : brak
= najdłuższy dzień 23365
znaki szczególne
podróż permanentna bez granic automatyczna
wizualna konkretna

ERRE daNs ton égaREmENT saNs tEs yEux où s'égaRE sans ERRE
 R c'EN Est fait du tEmPs dE l'EspacE toN RegaRd voluptuEux
 INvENTe cEluI dE la pREmlè fEmmE apRès l'amouR découvRE
 IEs dimENSioNs dEs autREs coRps au foNd du sIEN sE sENT à
 la taille dE l'océaN REgaRd foRmE uNe coRdILLèRE autouR dE
 la sENsIbIlIté futuRE l'Eau où Il s'abREuvE REstE sIdéRÉ
 pENdaNt dEs slèclEs appaRItIon pRéSagE dEs jouRs plus loNg
 s quE IE baisER dE la coiNcIdENcE déchIRaNtE laNgagE NouvÉ
 au doNt IEs mots soNt ch
 EvEluREs EN flEuRs oNt t
 oujouRs l'âgE dEs papIllo
 Ns Et sENsuallté dEs obj
 Ets vERts pENdaNt l'ENNu
 i appaRItIon Est uNe mém
 oIRE INamovIbIE toN absE
 NcE vEspéRaIE bRIsE IEs
 RocS bRûIE la moussE IE
 cIEI s'EN va EN toutEs d
 IREctIoNs quE sl oN IE c
 oupE EN dEux azuRs cEux-
 cl s'assEmblENT sE REssE
 mblENT toN coRps bouRak
 où sE déPLoiENT IEs sENs
 pouR toN élaRgIssEmENT

total ItiNéRaIRE pouR INvENTER la VIE Et la moRt qui a tRa
 cé daNs cE désERT IE chEmIN vERs votRE pIEu avaNt le sINd
 Et IE hINd j'y iRRadIe IE souVENIR pouR pÉRDRE IEs dlstaNc
 Es quI t'aTTachENT aux maINs du souRIRE aux pRIsEs avEc IE
 gRaNd vENt adoRé dEs RêvEs éRotIquEs l'humIdIté NE pEut pl
 us coRRodER NI IEs sENTImENTS NI IEs EscalEs sIdéRaIEs du
 pRINtEmPs qui sollIcItE RENcoNtRE supÉRIEuRE tE saluE à pl
 EINs bRas pIEIN gIRoN tE s aluE toutE unE étoIle qui sE fEN
 d Et sE défEND à l'ImagE
 dE la fEmmE totale quI t
 E REssEmblE NE déPENd NI
 dEs tERREs NI dEs mERs N
 i dEs cIEux pouR tE REtRou
 vER commE IE souffIE véR
 ItabIE toN absENcE slsmo
 gRaphEpRÉSENcEsIsmogRa
 phE c'EN Est falt du tEm
 ps dE l'EspacE dEvaNt IE
 poRtall dE toN vENT INsa
 tIabIE d'autREs sENs pou
 r t hébERgER quI sE Rass
 EmblE IEs aNNéEs EN pERd
 ItIoN Et cEIIIE IEs pau
 mEs couIEuR dE sIIENcE d
 EscarTomaNcIENNEsENbo
 uRgEoNs toN vENT EN vERd

uRE émaNE Nom INépulsabl
 E pERd sEs doNNéEs à la
 voloNté dE la RENcoNtRE
 Et du hasaRd commE tEs s

eins aveuglant ceux qui les voient s'égaRent dans le désiR
 à base d'ailes qui ne frémissent qu'à l'odeuR de l'homme e
 n peRsonne ta démaRche cRée un hémisphèRe pouR s'y loveR t
 a puissance bleue sans couleuR pouR te voiR comme ne peut
 être vue que cette jeune fille qui danse ses amouRs à gRen
 ade où le jouR et la nuit ne font qu'une gRappe inoubliabl
 e dont dehoRs dedans fin commencement

ton rêve est une
 losophale émanci
 s'entrelacent toute
 es bRas dessus b
 s Rêve dénude le
 agnétiqUes souff
 Ront intime dans
 Qui durent l'esp
 souRiRe à base de
 l'attente est un
 qui ne Retient q
 s à la mesuRe de
 e tes étReintes
 oiR est d'une au
 R c'est le vent
 Re ses oRigines
 eR le mistRal Reste
 ique se déplace
 nes à la volonté
 qui se couvRent
 et se nouRRisse
 gRappes l'atten
 escale dans l'ét
 dilatation d'un
 e humain l'ennui
 eRte au niveau d
 ne maison à part
 jouR où les dime
 Rendent compte d
 uissance un lang
 magination que t
 les autRes sembl
 R caR est capabl
 foRmeR la vie la
 Rt la vie hai
 Rêve ton œil f

pieRRe phi
 patRice où
 e les foRm
 Ras dessou
 s champs m
 Rent l'aff
 tes fonds
 ace d'un s
 feu
 naja ailé
 ue les vol
 la teRRE d
 mais l'esp
 tRe couleu
 qui Recouv
 pouR enta
 ste heRmét
 paR caRava
 des gitans
 de soleil
 nt de ses
 te est une
 Reinte une
 autRe OrdR
 une découV
 u Rêve est u
 est ton sé
 nsions se
 e leuR imp
 age de l'i
 u vis que
 ent ignoRe
 e de tRans
 moRt la mo
 ku femme
 ait l'amou

r AVEC L'OCÉAN LORSQU'ILS S'ENLACENT DANS MON FONDS
 LES VAGUES DEVIENNENT SOLEIL DETERRE ET
 DENUIT LE DEIREST UNE LUCIOLE PEN
 DANT LE DÉRÈGLEMENT DES SENS COMME
 TAP A U M E A U X P É T A L E S E T P R É S E N C E
 est nocturne le baiser est un sein qui sourit aux mouveMEN
 TS GIRATOIRES DU JOUR ET DE LA NUIT MA VIE Y JOUE S
 ES RAISONS D'ÊTRE ET LA POÉSIE DÉCOUVRE
 L E M O T M O R T L E

BUREAU DE LA POESIE
00689 Warszawa Poznańska 38/14e
ANDRZEJ PARTUM

WERNISAŻ 23. 02. 1973

11⁰⁰ – 13⁰⁰

★ IAN HAMLTON FINLAY

WYŁOŻENIE KSIĘGI ● jargon ●

★ ★ from the antology ● montagnarossa ●
by Franco Beltrametti one of
Beltrametti's poems

★ ★ ★ cayc: correspondances art (argentino
arte) centro de arte y comunicacion

18⁰⁰

★ ★ ★ ★ KADER LAGTTA
VOYAGE PERMANENT parex:
NETTAINISSEMENT LINGUISTIQUE

POST SCRIPTUM L'EPIATION DES VOISINS

Zaproszenie na wernisaż 23 lutego 1973,
część archiwum Biura Poezji Andrzeja Partuma,
Archiwum Muzeum Sztuki, Łódź

Ewa Partum i Lagtaa w Biurze Poezji, 23 luty 1973,
część archiwum Biura Poezji Andrzeja Partuma, Archiwum Muzeum Sztuki, Łódź

Andrzej Partum, Abdelkader Lagtaâ, *Film nie potrzebuje ekranu*, Elbląg 1973,
fot. Zygmunt Rytka, © Archiwum Zygmunta Rytki

